

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

KLAVDIJA KARNIČAR

Prostor v slovenski planinski povesti

Diplomsko delo

Mentor: red. prof. dr. Miran Hladnik

Enopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2014

ZAHVALA

Zahvaljujem se red. prof. dr. Miranu Hladniku, ki me je sprejel pod svoje mentorstvo pri izdelavi diplomske naloge in mi je pomagal s svojimi navodili ter usmeritvami in mi tako nudil vso potrebno pomoč za doseg končnega cilja.

Izvleček

Prostor v slovenski planinski povesti

Žanr planinske povesti se je Slovenskem razvijal dolgo časa. Njegov vrh predstavlja Janez Jalen s svojimi klasičnimi planinskimi povestmi v štiridesetih letih 20. stoletja. Ključni dejavnik, ki predstavlja žanr, je prostor, ki je postavljen v planinski svet. Ta je lahko prikazan na različne načine. Pomemben je razloček med realnim in izmišljenim prostorom ter med vasjo, postavljeno v kuliso hribovitega sveta, in hribovitim svetom samim. Prostor se tako določa s potjo glavnega literarnega junaka in njenim opisom, kar se kaže v potopisni obliki. Pisatelji, ki so s svojimi deli pripomogli k različnim opredelitvam in k obravnavanju različnega prostora v slovenskem gorovju oz. hribovju, so poleg Janeza Jalna še Juš Kozak, s prvim primerom planinske povesti *Belim macesnom*, Anton Koder, s prvo slovensko daljšo planinsko povestjo *Viženčar*, Janko Mlakar, s svojimi humornimi pripovedmi in Janez Mencinger. Prostor je lahko določen tudi s simboliko. Lahko je prostor boja posameznika z naravo, prostor pobega iz mesta in sovražni prostor.

Ključne besede: planinska povest, realnost prostora, Janez Jalen, *Beli macesen*, *Viženčar*, *Moja hoja na Triglav*

Abstract

Literary setting in Slovenian mountainous tale

The mountainous tale genre in Slovenia has been developing for quite a while. Its peak is represented by Janez Jalen with his classical mountainous tales from the nineteen forties. The crucial element representing the genre is the setting placed in the mountain region. The element could be shown in different ways. The distinction between factual, imaginary setting and a village set in mountainous area scenery and the area itself is of high importance. The setting can therefore be set by the path of the protagonist and its description, what is shown in travelogue forms. Authors who have along with Janez Jalen contributed with their works to different classification and treatment of literary setting in Slovenian mountain or hills area are

Juš Kozak with the first example of the mountainous tale *Beli macesen*, Anton Koder with the first longer tale *Viženčar*, Janko Mlakar with his humorous stories and Janez Mencinger. The setting can also be portrayed by symbolism. It can be shown as a struggle between the individual and nature, the setting of an escape from the city and a hostile area.

Key words: Mountainous tale, reality of the setting, Janez Jalen, *Beli Macesen*, *Viženčar*, *Moja hoja na Triglav*

Kazalo vsebine

1. UVOD	1
2. PLANINSKA POVEST TEORETIČNO	2
2.1. Termina hribovska povest in planinska povest	2
2.2. Žanr planinske povesti.....	2
2.2.1. Razvoj slovenske planinske povesti do konca 2. svetovne vojne	3
2.3. Planinska povest – roman	4
3. PROSTOR V SLOVENSKI PLANINSKI POVESTI.....	4
3.1. Janez Mencinger – Moja hoja na Triglav	4
3.2. Anton Koder – Viženčar	7
3.3. Janko Mlakar – Kako je Trebušnik hodil na Triglav	8
3.4. Janez Jalen	11
3.4.1. Ovčar Marko	11
3.4.2. Trop brez zvoncev	13
3.5. Juš Kozak – Beli macesen	20
3.6. Prostorska opredelitev s primerjavo obravnavanih povesti	24
3.6.1. Simbolika gorskega sveta	25
4. ZAKLJUČEK	28
5. POVZETEK	29
6. VIRI IN LITERATURA	31
6.1. Viri	31
6.2. Literatura	31

Kazalo tabel

Tabela 1: Natančneje opredeljene lokacije v romanu <i>Moja hoja na Triglav</i>	5
Tabela 2: Natančneje opredeljene lokacije v povesti <i>Viženčar</i>	7
Tabela 3: Natančneje opredeljene lokacije v povesti <i>Kako je Trebušnik hodil na Triglav</i>	9
Tabela 4: Natančneje opredeljene lokacije v romanu <i>Ovčar Marko</i>	12
Tabela 5: Natančneje opredeljene lokacije v romanu <i>Trop brez zvoncev</i>	14
Tabela 6: Natančneje opredeljene lokacije v romanu <i>Cvetkova Cilka</i>	17
Tabela 7: Natančneje opredeljene lokacije v romanu <i>Beli macesen</i>	21
Tabela 8: Razvrstitev obravnavanih planinskih povesti po slovenskih gorovjih	24

Kazalo slik

Slika 1: Pot na Triglav, opisana v povesti <i>Kako je Trebušnik hodil na Triglav</i>	10
Slika 2: Zemljevid pomembnih lokacij v povesti <i>Trop brez zvoncev</i>	15
Slika 3: Zemljevid pomembnih lokacij v povesti <i>Cvetkova Cilka</i>	19
Slika 4: Zemljevid najpogostejših lokacij v romanu <i>Beli macesen</i> (od Kalc do Grintovcev)	22
Slika 5: Zemljevid najpogostejših lokacij v romanu <i>Beli macesen</i> (od Kalc do Velike planine)	23

1. UVOD

V diplomskem delu sem raziskovala prostor v slovenski planinski povesti, torej prostor planinskega oz. gorskega sveta. Najprej je teoretično opredeljen žanr planinske povesti, kajti do neke mere se lahko že samo poimenovanje žanra razlikuje glede na določen prostor (planine, hribi). Pomembne so tudi same značilnosti in razvoj žanra planinske povesti.

V osrednjem delu sem v posameznih povestih oz. romanih posebno pozornost namenila glavnemu literarnemu junaku in njegovi poti, torej prostoru. Ker gre za obravnavo planinske povesti, je posebej opredeljen prostor gorskega oz. planinskega sveta. Ugotavljala sem, kakšen je opis prostora (poti, vrhovi) in poimenovanje le-tega, kar je služilo raziskovanju realnega kraja dogajanja. Pri posamezni povesti sem najprej navedla kratek življenjepis pisatelja, ki vsebuje le posebnosti v povezavi s krajem dogajanja, ki ga v povesti(h) opisuje in v povezavi s planinsko tematiko.

Izmed vseh povesti so natančneje raziskane nekatere povesti Janeza Jalna, ki je predstavnik t. i. klasične planinske povesti ter povesti *Beli macesen* Juša Kozaka in *Viženčar* Antona Kodra. Jalnova *Cvetkova Cilka* spada v žanr kmečke povesti, vendar sem skušala prikazati značilnosti, ki lahko pripadajo tudi žanru planinske povesti. Planinski spisi Janka Mlakarja in *Moja hoja na Triglav* Janeza Mencingerja izražajo humornost, kar lahko v nekaterih primerih vpliva tudi na prostor in poimenovanje le-tega.

Frekvenca in odstotek določene lokacije v povesti je prikazal njeno pogostnost in izbor lokacij pisatelja v posamezni povesti. Najpogostejše lokacije so opredeljene tudi glede na vlogo v pripovedi. Za lažjo predstavnost je k večini obravnavanih povesti dodan še zemljevid.

V zadnjem delu sem vse obravnavane planinske povesti razvrstila po slovenskem prostoru, in tako skušala ugotoviti, v kakšen prostor so pisci posameznih povesti najpogosteje postavljali svoje junake. Poleg tega je nazadnje opredeljen pomen prostora še glede na simboliko, ki je povezana z obravnavanimi povestmi.

2. PLANINSKA POVEST TEORETIČNO

Za teoretično opredelitev planinske povesti sem najprej razložila, zakaj se žanr imenuje planinska povest in ne hribovska povest. Razlika je tako lahko mogoča tudi glede na dogajalni prostor.

2.1. Termina hribovska povest in planinska povest

Izraz hribovska povest bi se lahko uporabljal, ker hribi izražajo nevtralnost in gre zato lahko za katero koli vrsto ali višino neravnega terena, od vzpetine, griča, hriba, do gore.¹ Tudi se reče gremo v hribe, in ne, gremo v planine (Hladnik 1987: 96). Vendar tudi planinska povest izraža nevtralnost, kar bom prikazala v nadaljevanju.

Terminološki oznaki planinska povest daje prednost že sama poimenovalna tradicija na Slovenskem in hkrati nevtralna družina terminov z besedo planinski. To so: planinska koč, planinsko društvo, ... (Hladnik 1987: 97). Da se izraz planina lahko rabi tudi nevtraln, dokazuje že opredelitev v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* v drugem pomenu. Tako se planine lahko razume tudi kot visoke hribe, zlasti skalnate. Že pogorje Kamniških Alp se lahko nadomesti z izrazom Kamniške planine.

2.2. Žanr planinske povesti

Slovenski leksikoni žanrske oznake planinska povest ne obravnavajo. Se pa pojavi kot termin. Pri nas jo je že leta 1934 definirjal Josip Tominšek: »Mogle bi mu naše planine biti samo prizorišče; v tem slučaju bi njegov roman ne bil prav planinski, a je, če pisatelj hoče pokazati, da in kako značaji in čini nastopajočih oseb nastajajo ravno iz posebnih sil, oživotvorjenih v planinah in izvedenih po planinah« (Hladnik 1987: 97).

Že samo planinsko doživetje sili avtorje v krajšo oblikovanost pripovedi, zato je kratkost značilnost planinske povesti. »Avtorji so večinoma neliterati in jih je k pisanju spodbudilo

¹ Če so v povesti osrednji dogajalni prostor gore, lahko obstaja možnost novega termina gorniška povest. Sicer pa prav tako kot hribovska povest lahko tudi ta termin razumemo nevtraln.

veliko doživetje narave.« (Hladnik 1987: 101.) Planinska povest obsega izletniške, lovske, pastirske (planšarske) in gozdarske podžanre. Kjer gre za humoristično besedilo je dialoga več (prav tam). Še druge značilnosti planinske povesti so omenjene v osrednjem delu naloge pri vsaki povesti posebej.

»Najpogostejša oblika planinskega leposlovja² je planinski potopis, ki obsega eno turo (izlet na eno goro)« (Hladnik 1987: 101), saj je pisatelju, ki piše planinske povesti, težko napisati povest, ki bi bila prvotno literatura in nato poročilo o doživljanju. Zato »hribi kot prevladujoči ambient ostajajo neizrabljena možnost slovenske fabulativne literature« (99).

2.2.1. Razvoj slovenske planinske povesti do konca 2. svetovne vojne

Slovenska planinska povest se je razvijala dalj časa skozi različne žanre.³ »Prvi prevodi so jo popularizirali kot lovsko povest« (Hladnik 1987: 98). *Moja hoja na Triglav*, povest Janeza Mencingerja iz leta 1897, je prvo daljše besedilo. »Liberalna meščanska literatura je hribe osvojila šele s Kozakovim *Belim mecesnom*. Mencinger je to poskušal na neposreden način, tako da je v planinsko naravo pripeljal meščana; Kozak je storil to v preizkušenem planšarsko-lovskem žanru tako, da je dal glavni osebi, mračnemu in čudaškemu planšarju in lovcu, ki beži stran od dolinske povprečnosti, liberalne dimenzije in oblekel vse skupaj v stil 'ekspresionističnega verizma'« (Koblar 1927: 52; povz. po Hladnik 1987: 98). Temu sledi Janez Jalen s pastirsko idilo *Ovčar Marko* in romanoma *Trop brez zvoncev* ter *Cvetkovo Cilko*. V vseh je opazna idiličnost, ki se kaže v opisu narave. To so klasične planinske povesti, ki segajo v vrh slovenske planinske literature v štiridesetih letih. Kar jo je izšlo takrat, jo je izšlo do konca vojne, po vojni pa svoboda temu žanru ni bila naklonjena (98–99).

² Druge oblike planinskega leposlovja so še: pravljice, pesmi, planinske monografije, alpinistična literatura. Slednja je v današnjem času najbolj produkcijsko uspešna.

³ Slovenska planinska povest se je razvijala posebno skozi žanr kmečke povesti.

2.3. Planinska povest – roman

Planinska povest je žanr, ki lahko poimenuje dve zvrstni oznaki: povest in roman. Glede na dolžino je povest oznaka za daljša in srednje dolga besedila, roman pa za daljša. V 19. stoletju je bil izraz »tako raztegljiv, da se je prilegal vsem mogočim besedilom od kratkih pripovedk do romanov in se je šele polagoma ustalil kot oznaka za nekakšno vmesno obliko pripovedne proze med dolgo novelo in kratkim romanom.« (Hladnik 1991: 44.) Nato je bila od petdesetih let 19. stoletja sinonimna noveli, zatem pa je pomenila »zbirni izraz za pripovednoprozne zvrsti, vključno z novelo in romanom« (prav tam). Kasneje se je omejila na srednjo zvrst med njima. Danes največkrat pomeni »preprostejši tip romana za ljudstvo« (prav tam). Katoliška Mohorjeva družba se je izrazoma novela in roman izogibala, saj sta bila obremenjena z erotizmom (43).

3. PROSTOR V SLOVENSKI PLANINSKI POVESTI

3.1 Janez Mencinger – Moja hoja na Triglav

Pripovedovalec na začetku opisuje pot v čistem potopisnem slogu, nato pa vključuje vedno več vložnih zgodb. Najdaljša vložna zgodba obsega desetino celotne pripovedi in govori o Melkijadu, starem samotarju. V njegovi koči na neimenovani planini, glavne literarne osebe preživljajo čas in se odpravljajo na Triglav.

V začetnem delu *Moje hoje na Triglav* skuša Mencinger najprej razložiti nastanek nekaterih zemljepisnih imen. To so Bohinj, Triglav in Uskovnica. Roman vsebuje nekatere humorne elemente, kar se povezuje s poimenovanjem prostora. Primer tega je lahko poimenovanje Tosca Tolstec, Kanina Sivec in Uskovnice Luskovnica.

Tabela 1: Natančneje opredeljene lokacije v romanu *Moja hoja na Triglav*

Lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	Oznaka
Triglav	89	6 %	gora
Kazanica (vrh Senožeti)	7	1 %	ledinsko ime
Luskovnica, Uzkolnica (Uskovnica)	5	5 %	planina
Tolstec (Tosc)	6	0,25 %	gora
Velo polje	12	0,5 %	planina
Prostor blizu Melkijadove kočice in Melkijadova kočica	13	45 %	planina
Skupaj	132	57,75 %	

Triglav je različno poimenovan. Zaradi omembe Malega Triglava je Triglav večkrat poimenovan Veliki Triglav, na začetku pa je enkrat poimenovan celo Terglu. Triglav je v večjem delu le opisan skozi oči pisatelja, kadar pa dogajanje postavi na Triglav, se to zgodi le v opisu vodnika, kjer si literarni liki dejansko predstavljajo, da so stopili na njegov vrh, in v pripovedovalčevih sanjah pri Melkijadu: »Krilati sluge dobrotljivega spanca so me dvignili in nesli na vrh Triglava tako urno, da sem ondi malone v prepade prekopicnil gosposko oblečenega moža. Samo to ga je rešilo, da je prav takrat prižigal žigico, da pogleda na uri, koliko minut mu je še čakati do sončnega vzhoda.« (Mencinger 1963: 109.) Če Triglav postane dogajališče, postane fikcija, in če je planina, kjer živi Melkijad in kjer se dogaja kar tretjina romana, neresnična,⁴ gre lahko v romanu za fikcijo v fikciji.

Na vrh zaradi spleta okoliščin, kljub daljšim prizadevanjem, ne pridejo, čeprav je »kompozicijsko določilo potopisne literature [prav] osvojitve vrha« (Hladnik 1987: 99) in je cilj pripovedovalca izražen že v naslovu pripovedi. Na koncu romana pripovedovalec potrdi, da na Triglavu ni bil in se nanj tudi ne bo povzpел.

⁴ Janez Mencinger je zagotavljal, da njegov »potopis ni 'popolnoma resničen'« (Logar 1963: 336).

Fran Govekar je bil mnenja, da Mencinger »opisuje krasoto in grozoto Alp živo, plastično in realistično resnično, dasi je kukal na Triglav le skozi daljnogled«, ter da slika prekrasne idilične slike (1898: 1; povz. po Logar 1963: 336). Kadar pa nima »več realnega gradiva, tedaj postane Mencinger pesnik, čigar bajnosmela domišljivost ustvarja najkrasnejše in najoriginalnejše prizore ob ali na Triglavu. Triglav je središče in izvirek Mencingerjeve fantazije.« (1898: 2; povz. po Logar 1963: 335.)

Antonu Kristanu je kvaril roman »niz nelepih in nerazumnih lokalizmov.« (1898: 34; povz. po Logar 1963: 339.) Luskovnica, kakor jo Mencinger poimenuje, je kraj dogajanja celotnega drugega poglavja. Kot Uzkolnico jo poimenuje le enkrat. »Mencinger hoče s pisavo označiti izvir in prvotni pomen tega krajevnega imena.« (Logar 1963: 344.)

Janez Mencinger se je rodil na Brodu pri Bohinjski Bistrici. V Bohinju je, kakor je omenjeno tudi v pripovedi, preživel počitnice. Na Triglav se ni nikdar povzpел. Na koncu pripovedi opisuje svojo odločitev:

Pripoznavam, da sem se preveč zagledal v Triglav, da ga občudujem; in da mi ni zgolj gora, ki je slučajno višja mimo sosednih velikanov, ampak veličasten mejnik med zemljo in nebom. Ali ne poderem vse te veličasti, ali ne treščim vse te poezije v prepad, ako nesem na debelih podkovanih podplatih svojo telesnost po Grmovi dolnji ali gorenji poti od Velega polja na Mali Triglav in jo končno posadim na častitljivo teme Velikega Triglava? To bi bil umor mojih najlepših, mojih triglavskih vzorov. Zatorej hočem slušati svojega deda; in na Triglav ne bodem hodil drugače nego prosto in vzosito na krilih nebeške fantazije. (Mencinger 1963: 186.)

3.2. Anton Koder – Viženčar

Anton Koder se je rodil v Radomljah pri Domžalah, čez nekaj let pa so se z družino preselili v Poženik pri Cerkljah na Gorenjskem. Veliko je potoval. Umrl je v Ljubljani, pokopan pa je v Cerkljah na Gorenjskem.

Prva daljša planinska povest *Viženčar* je izšla leta 1881 v *Kresu*. Dogajanje je postavljeno na Viženče, na veliko kmetijo pod Krvavcem. Glavni junak Janče, ki je zaradi svoje ljubezni sprt z očetom, gospodarjem Viženčarjeve kmetije, mora oditi v vojsko, vendar se temu upre in se skriva v gozdovih blizu Krvavca. Skriva se blizu Viženske planine, kjer so tri pastirske kočice, Viženčarjeva, Jagosceva⁵ in Kriška.⁶ Koče so v lasti barona Kriškega. Ko nekega dne na kmetiji Viženčar sprejmejo nadvojvodo in druge lovce, se pri lovu na prepadni zahodni strani Krvavca zgodi nesreča. Nadvojvoda omahne v prepad, reši pa ga nihče drug kot Janče. Ker je nadvojvodi rešil življenje, je oproščen vojske in drugih kazni ter se lahko poroči s svojo izbranko Ciljo. Gospodar Viženčarjevega posestva Miha Gaber medtem umre.

Tabela 2: Natančneje opredeljene lokacije v povesti *Viženčar*

Lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	oznaka
Krvavec	12	12 %	pogorje
Viženska planina	1	17 %	planina
Grintovec	9	0,25 %	gora
Skupaj	22	29,25 %	

Krvavec je pogosto opisan kot prostor neobvladljivega in nevarnosti. Neobvladljiv je zaradi brezuspešnega iskanja Jančeta, ki mora v vojsko. Prostor nevarnosti pa postane ob zdrs nadvojvode na zahodni prepadni strani. Viženčarju se po spopadu s svojim sinom na Viženski planini življenje spremeni, hodi na lov in se ne more pomiriti. Proti koncu povesti verjetno stori samomor. Viženska planina je danes poimenovana po baronu Kriškem, torej Kriška

⁵ Pod danes poimenovano Kriško planino se nahaja še planina Jezerca, blizu nje je 1357 m visok Viženski vrh. Nekoliko nižje od njega, na kamniški strani, pa je Jagoščevo rob. Posledično je možno trditi, da so vse tri pastirske kočice s temi imeni realno obstajale.

⁶ Kriška pastirska koča se nahaja v vznožju strmega Krvavca.

planina. Večkrat se uporablja izraz križki, tudi v tej povesti. Grintovec se nahaja dokaj blizu Krvavca. Je najvišja gora Kamniško-Savinjskih Alp. Na začetku povesti je omenjen kot napovedovalec vremena.

Gorski svet ni zelo natančno opisan, je pa Anton Koder Krvavec in njegovo okolico dobro poznal, saj je bila v neposredni bližini kraja, kjer je preživel svojo mladost, tj. v Poženiku pri Cerkljah na Gorenjskem. Opisani kraji so realni, tudi zahodna stran Krvavca je prepadna, in zato še danes nevarna. Kmetija Viženčar⁷ se v vasi Ambrož pod Krvavcem nahaja še danes.

3.3. Janko Mlakar – Kako je Trebušnik hodil na Triglav

Janko Mlakar se je rodil v Železnikih, vendar so se z družino kmalu preselili v Ljubljano. Bil je duhovnik, humoristični in planinski pisatelj ter aktiven planinec in odbornik Slovenskega planinskega društva. Pisal je tudi za *Planinski vestnik*. Večina njegovih del spada med planinsko potopisje, nekatere zgodbe pa so humorne. V svojih delih je opisal veliko gorskih vrhov in poti v domačih gorah, celo mnoge tuje. Pisal je tudi o gorah pozimi in o svojih alpinističnih dosežkih. Je vzor za pisanje žanra planinske povesti. Znane so njegove zgodbe o Trebušniku. *Kako je Trebušnik hodil na Triglav* je prva v nizu teh zgodb.

Pripoved je izšla leta 1907. Je humorna planinska povest, kar kaže na žanrsko hibridnost. Humor vzbuja že sam glavni junak Trebušnik, ki se zaradi stave odpravi na Triglav, čeprav za ta podvig ni v dobri telesni pripravljenosti. Skupaj s pripovedovalcem zgodbe, Ivanko in Tonetom, nosačem, se skozi dolino Krme odpravijo na Triglav. Omenjeni sta tudi poti iz doline Vrat: Tominškova pot in pot čez Prag, po katerih Trebušnik ne more, saj sta preveč zahtevni. Prav tako je zanj fizično zahtevna tudi pot skozi dolino Kot.

⁷ Danes turistična kmetija Viženčar s planšarijo na Kriški planini. Planšarija je lahko dokaz, da je nekdanja Viženčarjeva koča zares obstajala. Sedanji gospodarji kmetije se pišejo Grilc.

Tabela 3: Natančneje opredeljene lokacije v povesti *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*

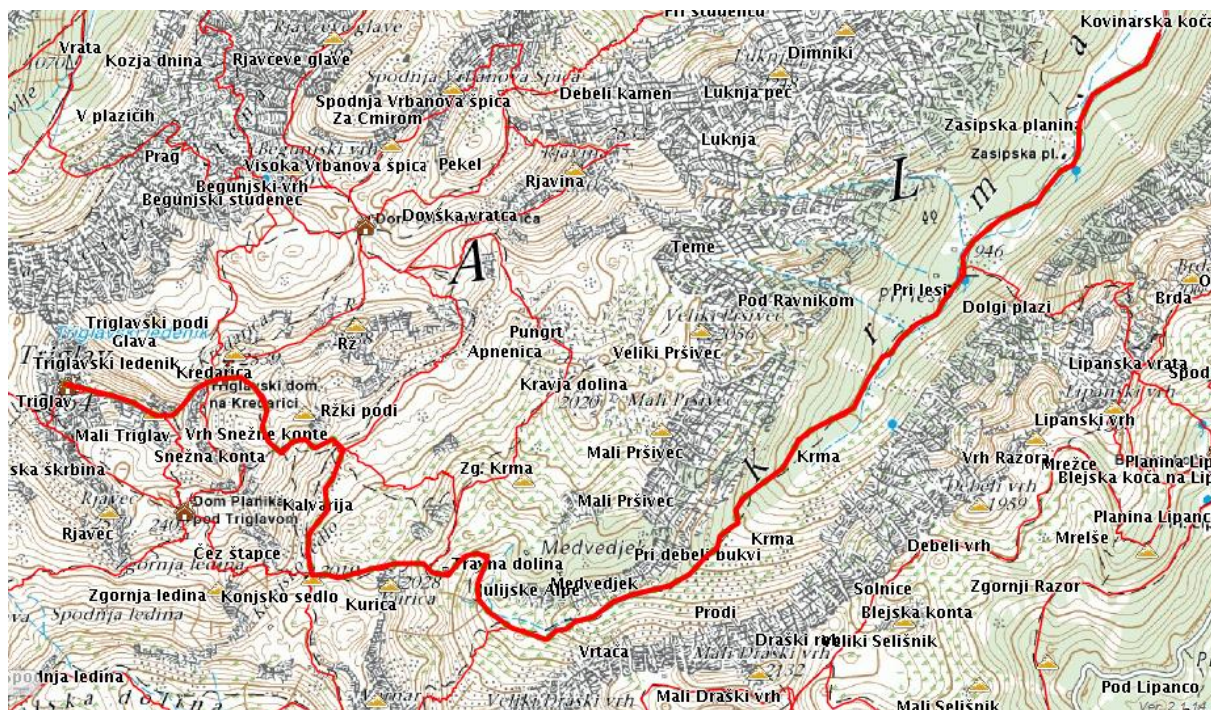
lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	oznaka
Triglav	18	10 %	gora
Kredarica	11	10 %	planota
Zasipška (Zaspiška) planina	3	7,5 %	planina
Gornja Krma	2	10 %	pobočje
Velo polje	6	1,5 %	planina
Tosc (Tolsc), Toščeva planina	4	1 %	gora, planina
Mali Triglav	4	2,5 %	gora
Uskovnica	2	1,5 %	planina
Skupaj	50	44 %	

Zanimivo je poimenovanje planine, ki leži na začetku doline Krme. Zaspiška planina je oblika poimenovanja v izdaji iz leta 1974, medtem ko je v izdaji iz leta 1992 poimenovana kot Zasipška. Danes je znana pod imenom Zasipska planina. Na tej planini⁸ se jim odprejo razgledi na Rjavino, na levi strani pa na bohinjske vrhove: Klečico, Debelo peč, Lipanco in oba Draška vrhova.⁹ S poimenovanjem Lipanca je pisatelj verjetno mislil na Lipanski vrh, ki se s svojimi 1965 m dviga nad dolino Krme. Pod njim se v smeri Pokljuke nahaja planina Lipanca.

⁸ Na Zaspiški planini danes stoji tudi Kovinarska koča.

⁹ Mali in Veliki Draški vrh.

Slika 1: Pot na Triglav, opisana v povesti *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*

(Vir: www.geopedia.si)

Od Zaspiske planine naprej se pot vzpenja in dolina se zapre. Ta del se imenuje Gornja Krma. Oklepajo jo Rjavina, Vernar in Draška vrhova. Na Krmskem sedlu¹⁰ pridejo do razpotja, kjer se pot razcepi za Velo polje in za Kredarico. Na vrh Triglava odidejo naslednje jutro. Triglav je pogosto opisan idilično. Enkrat je poimenovan celo po Prešernovem verzu iz pesnitve *Krst pri Savici*: »snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja« (Mlakar 1992: 23). Sestopijo hitro po drugi poti proti Bohinju. Na Krmskem sedlu pod Vernarjem zavijejo desno proti Velemu polju. Po počitku odidejo navkreber po Štapcah na Tosc.¹¹ Do Uskovnice in Bohinja pridejo brez večjih zapletov, tudi opis poti je kratek.

Kako je Trebušnik hodil na Triglav je Mlakarjev mladostni potopis. Potopisnost se povezuje s kratkostjo. Mohorjeva družba je Mlakarja prosila, naj opiše Triglav za Koledar l. 1907. Ker to ni bila planinska revija, ni mogel popisati poti »v suhem potopisnem slogu«, zato se je odločil »za obliko izmišljene ture.« (Mlakar 1974: 276.) V povesti zaradi humorja ni globljih problemov. Pisatelju je cilj le pritegniti bralca, da vzljubi vse kar je opisano (277).

¹⁰ Krmsko sedlo je danes bolj poznano pod imenom Konjsko sedlo.

¹¹ Pisatelj je s tem lahko mislil le na pobočje Tosca.

Vse lokacije v povesti so realne. Trebušnika in njegove spremljevalce si je Mlakar domislil na Breznici pod Stolom, saj je tja »pred prvo svetovno vojno hodil na počitnice k tamošnjemu župniku Tomažu Potočniku.« (Šifrer 1992: 6.)

3.4. Janez Jalen

Janez Jalen se je rodil na Rodinah blizu Žirovnice na Gorenjskem. Njegov oče je v njem že zelo zgodaj vzbudil zanimanje za lepoto narave. Kot duhovnik je pred drugo svetovno vojno služboval v Srednji vasi v Bohinju. Je pisec klasičnih planinskih povesti. To so: *Ovčar Marko* (1929), *Trop brez zvoncev* (1941) in *Cvetkova Cilka*. V *Cvetkovi Cilki*, njegovih drugih planinskih povesti, ki je bila izdana leta 1938, se v gorskem svetu dogaja le en odlomek, kar je lahko razlog, da se ne umešča med prave planinske povesti. Najbolj opazna značilnost Jalenovih planinskih povesti je idiličnost. Bil je tudi scenarist planinskega filma *Triglavske strmine* (1932).

3.4.1. Ovčar Marko

Ovčar Marko je Jalenovo osrednje delo. Dogajanje je postavljeno v Karavanke. V povesti je »nazorno, marsikdaj res povsem realistično nadrobno prikazana pokrajina pod Stolom, Zelenico in Begunjščico.« (Pibernik 2003: 462.) V tem okolju naslovni literarni junak Marko opravlja delo ovčarja pri kmetu Podlipniku iz Krnic. V pašniški sezoni preživi čas na planinah Jezerca, Zelenica in na Rebri, ki je Krnicam najbližja. Dogajanje se zapleta z nevoščljivostjo drugih pastirjev in z Markovo ljubeznijo do Ančke, ki je hči bogatega kmeta Podlipnika.

Naselje Krnice, kjer glavne literarne osebe živijo, ne obstaja več. Jalen je ime »povzel po naselju, ki je ležalo v bregu nad Smokučem, pa ga je v davni preteklosti zasul zemeljski plaz, kar dokazujejo arheološke izkopanine.« (Pibernik 2003: 469.)

Tabela 4: Natančneje opredeljene lokacije v romanu *Ovčar Marko*

Lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	oznaka
Jecola	10	0,5 %	hrib
Reber	80	2,5 %	greben
Peči	61	1,5 %	hrib
Krniški rob	14	4 %	hrib
Zavrh	53	2 %	področje
Jezerca	47	13,5 %	planina
Srednji vrh	34	0,5 %	hrib
Zelenica	50	3,5 %	planina
Črvivca	4	0,5 %	hrib
Za Šijo	13	3 %	planina
Orlišče	14	1,5 %	pobočje
Stol	21	1 %	gora
Oknica	2	0,5 %	pobočje
Vrhé	3	1 %	pobočje
rovte	5	3 %	ledinsko ime
Skupaj	411	38,5 %	

Reber je greben, ki leži najbližje Krnicam, in je spomladi in jeseni najprimernejši za pašo. Po njem sta poimenovana naslova dveh poglavij v romanu. Ima največjo frekvenco, saj je preko njega opisana idiličnost in spremembe narave v letnih časih preko celotne pripovedi. Orlišče prikazuje prostor nevarnosti in preizkušnje, saj Marko pleza po nevarni steni, da bi dobil očnico za svojo izbranko Ančko. V zadnjem delu romana Marko v bližini Bidgovca v past ujame medveda in pri tem skoraj izgubi življenje, zato je to prostor preizkušnje in nevarnosti. Po tem dogodku se s Podlipnikom zopet razumeta in Marko lahko ponovno upa na skupno življenje z Ančko.

Dogajanje v romanu je postavljeno v neposredno bližino Jalnovega rojstnega kraja Rodine. V romanu je omenjenih veliko ledinskih imen, »in čeprav se dogajanja gibljejo v povsem

realnem prostoru, v mnogih primerih ni mogoče ugotoviti, ali gre pri ledinskih imenih vedno za prava imena« (Pibernik 2003: 469). Poleg Stola sta širše poznana le Zelenica in Srednji vrh s sedlom Šija, ki se nahajata v bližini Begunjščice. V realnosti zagotovo obstajajo tudi vrhovi Jecola, Peči, Kriški rob in greben Reber. Manj znan je Bidgovec, sploh če gre za današnje poimenovanje potoka Bitgovec, ki izvira pod Doslovško planino na Stolu in se izteka v Završnico. Na planini Jezerca se dogaja kar 13,5 % povesti, kar je izmed vseh omenjenih lokacij največ, vendar se ne ve, če je planina sploh kdaj v resnici obstajala. Lokacije tudi niso tako dobro razpoznavne in splošno znane kot na primer pri drugih Jalnovih delih, ki jih bom obravnavala v nadaljevanju.

3.4.2. Trop brez zvoncev

Glavni tematiki romana *Trop brez zvoncev*, ki sta povezani tudi z dogajalnim prostorom, sta planšarstvo in lov. Planšarstvo je postavljeno v planine. Osrednje dogajališče je Bohinj in planine v njegovi bližnji okolici. Glavni literarni junak Hribarjev Peter ob koncu zime pomaga kmetom na Uskovnici in na Planini na Kraju, odkoder so dobro vidne in v povesti opisane Spodnje bohinjske gore. To so: Podrta gora, Rodica in Črna prst. Planina na Kraju, ki je danes bolj kot po planšarski dejavnosti poznana po koči pod Bogatinom, se nahaja blizu Komne. Izhodišče zanjo je pri Savici, odkoder se proti planini odpravi tudi Peter. Peter rad zahaja v hribe, povzpne se tudi na Vodnikov razglednik¹² nad Koprivnikom. Že kot mladega fanta ga zamika tudi plezanje v Studorski skali.¹³ Drugi planini, kateri obiskuje, posebno takrat, ko že opravlja službo lovca, sta Vogar in Ovčarija. Vogar je bližnja planina nad Bohinjskim jezerom, Ovčarija pa je že precej oddaljena in s svojimi 1660 m precej višja. Južno od planine sta tudi v povesti omenjena vrhova Vrtec in Griva.

¹² Vodnikov razglednik je 1017 m visok vrh. Nanj se je rad povzpel tudi Valentin Vodnik, ko je služboval v Koprivniku, zato so razglednik poimenovali po njem.

¹³ Studorska skala je 1002 m visoka previsna stena nad vasjo Studor. Bolj prepoznavna je pod imenom Studor.

Tabela 5: Natančneje opredeljene lokacije v romanu *Trop brez zvoncev*

Lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	oznaka
Studorska skala	5	1 %	skala
Planina na Kraju	5	1 %	planina
Komna	3	1 % ¹⁴	planota
Uskovnica	2	2 % ¹⁵	planina
Komarča (Orlišče)	27	3 %	pobočje
Voje	17	1 %	planina
Vodnikov razglednik	2	0,25 %	hrib
Vogar ¹⁶	40	11 %	planina
Ovčarija	21	6,5 %	planina
Črno jezero	3	0,5 %	jezero
Hebat	13	3,5 %	planina
Shališnik, Shalje ¹⁷	5, 8	1 %, 2 %	območje
Pršivca (Pršivec)	3	0,25 %	gora ¹⁸
Ražnovec	3	1,5 %	hrib
Skupaj	157	35,5 %	

Komarča je pobočje, ki se strmo dviga nad slapom Savice. Na vrhu pobočja je Orlišče, kjer Peter opazuje orle in jih poskuša ustreliti. Komarča je na začetku opisana kot prostor nesreče, saj tam prejšnji poklicni lovec izgubi življenje v snežnem plazju, ko se po nesreči ustrelji. Po njegovi smrti Peter prevzame njegovo službeno dolžnost. Tako se v planinskem okolju zgodi dejanje, ki vpliva na nadaljnje junakovo življenje, kar je definicija planinske povesti. Prav tako je Komarča opisana tudi kot prostor idile.

¹⁴ Komna je širše območje, v katerega sodi tudi planina na Kraju, zato je odstotek besedila lahko isti kot je za planino na Kraju.

¹⁵ Dogajanje na Uskovnici je postavljeno v preteklost, saj se Peter na planini na Kraju spominja svoje mladosti na Uskovnici.

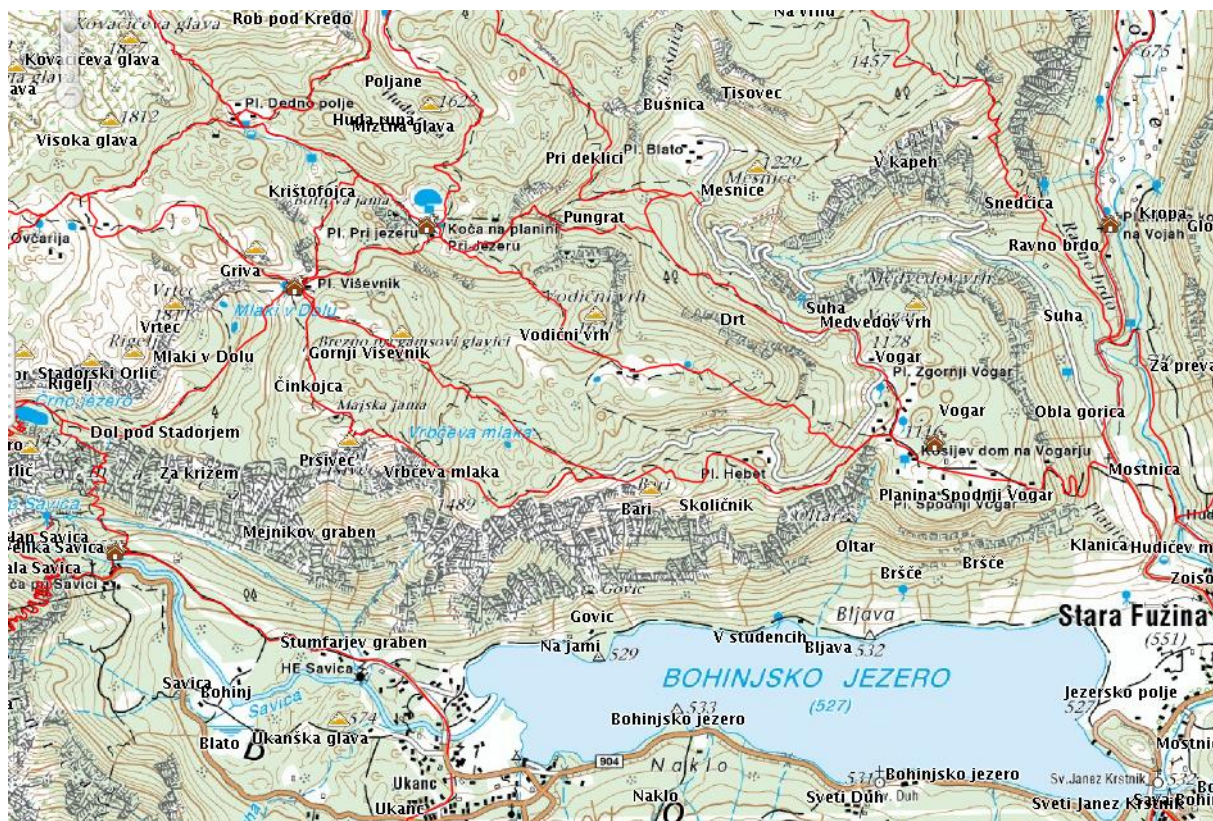
¹⁶ V skupno poimenovanje Vogar sta združena in občasno v romanu omenjena Spodnji in Zgornji Vogar.

¹⁷ Shalje je območje ob Shališniku, zato ju obravnavam skupaj.

¹⁸ Goro razumem kot višjo, predvsem skalnato vzpetino (v nasprotju s hribom).

Kot prostor idile, in obratno, kot prostor preizkušnje in nevarnosti, je opisana tudi Studorska skala. Kot prostor preizkušnje opisuje Petrovo otroštvo, ko je v njej uničeval sovje gnezdo in mu jo je komaj uspelo preplezati. Od daleč je Studorska skala videti tudi »kakor visok, ves razpokan zid, ki venomer grozi, da se zruši na vas pod seboj.« (Jalen 2004: 30.)

Slika 2: Zemljevid pomembnih lokacij v povesti *Trop brez zvoncev*

(Vir: www.geopedia.si)

Na planinah Ovčarija, Vogar in Voje je podrobno opisano življenje planšaric, posebno Jerce in Špelce, med katerima Peter išče ljubezen. Med tema dvema planinama se nahaja skala Pršivec.¹⁹ Proti koncu planšarske sezone se z višje planine Ovčarija planšarice z živino preselijo na nižjo planino Vogar, kasneje pa še na planino Voje. Kot lovec se Peter večkrat povzpne tudi po steni Komarče do Črnega jezera.²⁰ Ovčarija je opisana idilično: »Planino Ovčarijo je obsijalo zgodnje sonce. [...] Živina je odhajala na pašo, planšarice pa so nosile mleko v sirarnico. Pred njimi so se spreletavale borovčice.« (Jalen 2004: 100.) Kasneje pa

¹⁹ Skala Pršivec je bolj poznana pod imenom Pršivec. To je 1761 m visok vrh nad Bohinjskim jezerom v bližini Savice.

²⁰ Črno jezero je eno izmed sedmerih Triglavskih jezer.

tudi kot prostor varnosti, ko se Peter ob hudi nevihti zateče v Jerčin stran. Še tri bohinjske planine, ki so omenjene so: Planina pri jezeru, planina Dedno polje in planina Hebat. Slednja se nahaja, kot je omenjeno tudi v povesti, v neposredni bližini planine Vogar. V Shalju oče Petrove zaročenke Jerce na škodo Petru ustrelji križarja, srnjaka s posebnim križastim rogovjem. Peter to dejanje kot zapriseženi lovec kaznuje, Jerčin oče pa posledično razdre njuno zaroko.

Glede na omenjene kraje, vrhove in planine, se o njihovem realnem obstoju ne more dvomiti. Janez Jalen je omenjene kraje in hribe nedvomno zelo dobro poznal, saj je v Srednji vasi v Bohinju tudi služboval. To je opazno že po poznavanju poti, kamor se je namenjal Hribarjev Peter. Tudi časovna oddaljenost od Savice do Črnega jezera, ki je omenjena v povesti, se približno sklada z današnjo.

Za izbiro bohinjskega okolja, ki si ga je Janez Jalen izbral v *Tropu brez zvoncev*, obstaja več razlogov. Dve leti je kaplanoval v Srednji vasi v Bohinju, zato se je med počitnicami vedno rad vračal v Bohinj. Bil pa je tudi lovec. Na začetku snovanja te povesti je dogajanje želel postaviti na Komno, kar kaže tudi delovni naslov Lovec na Komni. K delno drugačnemu snovanju, sploh glede na dogajalni prostor, ga je spodbudil dr. Jože Pogačnik. Komna tako ostaja omenjena le na začetku romana. Ker pisatelj za podrobno opisovanje krajev in vrhov okolice ni tako dobro poznal, si je nekatera področja posebej ogledal in si v zvezek zapisoval podrobnosti. V njem so posebej omenjeni tudi razgledi z določenih razgledišč in imena stanov (Pibernik 2004: 469–470), kar je le še en dokaz za realen dogajalni prostor.

3.4.3. Cvetkova Cilka

Cvetkova Cilka se pretežno dogaja na kmetiji na Koprivniku v Bohinju. »Planinsko okolje očitno ne tvori posebne atmosfere in dogajalne strukture« (Hladnik 1987: 96), zato praviloma ne sodi pod žanrsko oznako planinske povesti, vendar je kljub temu dogajanje celotne povesti

grajeno na dogodku,²¹ ki se je zgodil na planini Velo polje, zato lahko *Cvetkova Cilka* (poleg tega da spada v kmečko povest) štejem tudi pod žanr planinske povesti.

Tabela 6: Natančneje opredeljene lokacije v romanu *Cvetkova Cilka*

Lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	oznaka
Goreljek	19	8,5 %	planina
Velo polje	15	1 %	planina
Tošč (Tosc) ²²	5	0,5 %	gora
Jelje	13	2 %	planina
Pokljuka, Mrzli studenec	15	1,5 %	planota
Konjščica	5	0,5 %	planina
Kredarica	4	0,5 %	planota
Triglav	9	0,25 %	gora
Skupaj	85	14,75 %	

Omenjene so planine Konjščica, Velo polje, Goreljek in Jelje. Na Goreljku, Jelju in na Velem polju nekajkrat planinijo Cvetkova Cilka in njena sestra Minca. Z Goreljka poleti preselijo živino na Velo polje, jesenska paša pa je na Jelju, torej najbližje Koprivniku. Na Velem polju stoji tudi Vodnikova koča.²³ Proti koncu povesti se Cilka, njen izbranec Janez, njegov brat in Minca odpravijo na Triglav. Janez in njegov brat Matija pričneta pot že na Rudnem polju na Pokljuki in nadaljujeta mimo planine Konjščica do Zgornje Konjščice in do vznožja Tošca.²⁴ »V Tošču sta počivala« (Jalen 1973: 154). Predložna zveza v Tošču verjetno pomeni na pobočju Tošca, kamor tudi danes vodi pot na Triglav. Vrh je višje od poti. Omenjeni sta tudi

²¹ Cvetkova Cilka se po veselici na planini prekmalu vda Franceljnu in izgubi nedolžnost. V tistem času je bil to velik greh, zato se na podlagi tega motiva odvija nadaljnje Cilkino življenje (zavrne ljubezen svojega življenja in se poroči z drugim).

²² Pod poimenovanje Tosc spadajo izrazi: v Toscu, Zg. Tosc, Sp. Tosc.

²³ Današnji Vodnikov dom.

²⁴ Tošč je danes bolj poznan kot Tosc, ki je 2275 m visoka gora z lepim razgledom na Triglav, v bližini planine Velo polje.

planini Spodnji in Zgornji Tošč.²⁵ V bližini Velega polja zagledata orla, ki se je pripeljal okrog Mišele glave.²⁶ Naslednjega jutra sta se z Velega polja skupaj s Cilko in Minco odpravila naprej proti Triglavu. Pot od Velega polja do Triglavskega doma na Kredarici ni opisana. Na najvišji vrh niso prišli, kajti: »Triglav je zagrnila gosta in mokra megla. Minca je silila na vrh. Drugi niso hoteli, bali so se dežja.« (Jalen 1973: 157.) Pri opisovanju povratka je omenjena Konjska planina, danes imenovana le Konjsko sedlo, kjer poteka razpotje glavnih poti proti Kredarici in Aleksandrovem domu.²⁷ Janez in Matija sta odšla proti domu naslednje jutro skozi Ciprje (danes Čiprije), planino Praprotnica in mimo planine Zajamniki, ki se nahaja že dokaj blizu Koprivnika.

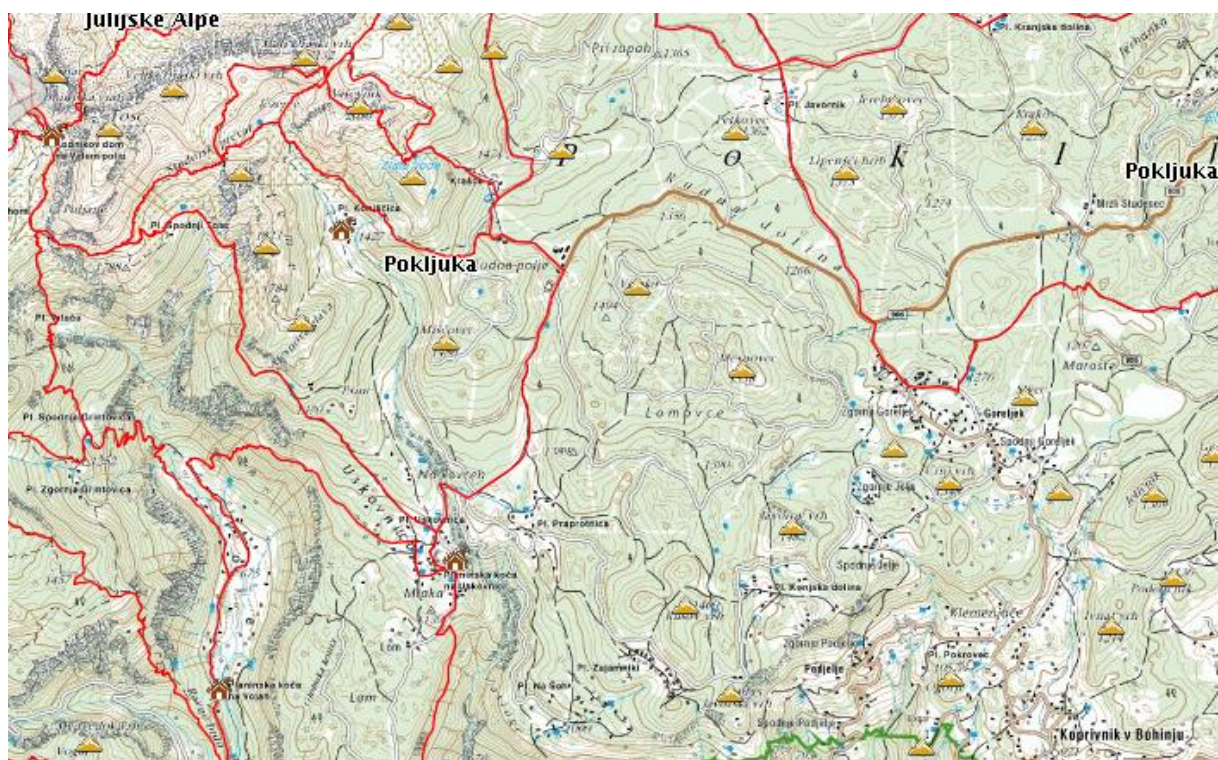
Planina Jelje predstavlja prostor idile in žalosti, saj se tja zateče Minca ob smrti duhovnika Janeza Sadarja. Goreljek pa je prostor Minčinega spoznanja, ko mimogrede izve za nezvestobo in za sina Cilkinega moža Viktorja. Je torej prostor, ki vpliva na nadaljnje dogajanje v romanu, saj se Cilka po tem želi ločiti.

²⁵ Pri opisu planine Zgornji Tošč so omenjeni podrti stani. Ker je omenjena planina le malo nižje od poti, ki pelje na Velo polje in po kateri sta hodila Janez in Matija, sta podrti stane lahko opazila. Planina Spodnji Tošč leži nižje od poti.

²⁶ Mišela glava je 2273 m visok vrh nad Mišeljsko dolino, danes Mišeljska glava.

²⁷ Aleksandrov dom je danes poznan pod imenom Dom Planika pod Triglavom. Aleksandrov dom se je imenoval od konca 1. ter do konca 2. svetovne vojne. Takrat je dom dobil današnje ime. To je bilo le nekaj let po prvi izdaji *Jalnove Cvetkove Cilke*.

Slika 3: Zemljevid pomembnih lokacij v povesti *Cvetkova Cilka*

(Vir: www.geopedia.si)

V vložni zgodbi o mladem duhovniku Jalen omenja avstrijske Visoke Ture (Hohen Tauern) in ledeno Pastirico. Slednja pomeni ledenik Pasterze pod Grossglocknerjem. »Jalen se je o Visokih Turah in ledeniku Pasterze razpisal nekoliko bolj na široko, ker je kraje spoznal avgusta 1924, ko se je z navezo, v kateri je bil tudi Joža Čop, povzpel na vrh Grossglocknerja (3798 m).« (Pibernik 2003: 492.)

Dogajališče v *Cvetkovi Cilki* se delno prekriva s povestjo *Trop brez zvoncev*. Večkrat se omenja Vodnikov razglednik. Cilka pa si v težkih dneh zaželi samote, ki bi jo lahko našla na oddaljeni planini Ovčarija. *Cvetkova Cilka* je bila izdana pred romanom *Trop brez zvoncev* in tudi v njej je pisatelj glede na dogajalni prostor uporabil realističen pristop. »Koprivnik mu je bil znan iz časov, ko je kaplanoval v Bohinjski Srednji vasi in ga je večkrat pot zanesla na Jereko in Koprivnik. Še поблиže pa je Koprivnik spoznal v letih po svetovni vojni, ko je pogosto obiskoval prijatelja in pesnika Ivana Sadarja ter pri njem kdaj preživljal tudi počitnice.« (Pibernik 2003: 473.)

3.5. Juš Kozak – Beli macesen

Juš Kozak se je rodil v Ljubljani, študiral je zgodovino in zemljepis. Po drugi svetovni vojni je bil urednik *Slovenskega zbornika* in revije *Novi svet*. Bil je tudi scenarist planinskega filma *V kraljestvu Zlatoroga* (1931). »Gore so Kozaka pritegovale že od mature leta 1911, ko je v bohinjskih planinah prišel prvič v direktni stik z njimi. V prvih povojnih letih je večkrat bival v gradu Zaprice pri Kamniku in veliko planinaril po okolici.« (Munda 1988: 477.) Preplezal je vse Kamniško-Savinjske Alpe. Iz tistega časa mu je v spominu ostal macesen.

Prva izrazita planinska povest *Beli macesen* je izšla leta 1926. Kot prva izrazito opisuje tudi njen lovski in planšarski podžanr. Literarni junak Martin ima značilnosti glavne osebe žanra planinske povesti. Je samotar, ki mir in srečo v življenju najde le med gorami. Ljubezenski trikotnik (moški – gora – ženska) se kaže v odnosu Martina in Lize, njegove življenjske ljubezni.

Povest *Beli macesen* se dogaja v Kamniško-Savinjskih Alpah, najpogosteje (predvsem na začetku povesti) na Veliki planini in v njeni bližnji okolici. Glavni junak Martin noče živeti doma na Trati, raje je v višavah. Je planšar na Veliki planini, poleg tega pa tudi divji lovec. Martinova izbranka je Liza. Ona ne razume njegove navezanosti na samoto in planine. Martin ji razlaga svojo svobodo in ji pripoveduje o lovskih radostih: »Pod Konjem imajo gamsi najlepše mladiče. Takih srn, kot so na Dolu, ni daleč nikjer.« (Kozak 1988: 234.) Konj je 1803 m visoka gora malo oddaljena od Velike planine. Kot Dol pa je lahko poimenovana planina Dol, ki se nahaja blizu Velike planine na poti v smeri Konja. Na Kalce²⁸ se Martin odpravi iskat očnice, ki jih je obljubil planšarici Jeračevi in Lizi. Ta pot je opisana zelo natančno. Martin je hodil čez suhi plaz, preplezal nevarno navpično steno, imenovano prižnica in druge skale, dokler ni prišel do vrha.²⁹ Ko se znoči, opis okolice postane skrivnosten: »Na levi sta se gledala Kočna in Grintovec, v tančico zavita je stala Skuta. Med njimi je šla tajna beseda.« (Kozak 1988: 250.)

²⁸ Kalce je pobočje pod Kalškim grebenom, precej oddaljeno od Velike planine, saj se nahaja na nasprotni strani doline Kamniške Bistrice.

²⁹ Na vrhu opazi »belo macesnovo deblo, razpenjajoče dvoje krivenčastih, pohabljenih vej. Bilo je slečeno do golega, niti ene vejice ni imelo.« (Kozak 1988: 249.) Ta simbol belega macesna (viharnika) se v povesti pojavlja še večkrat, delo pa je po njem dobilo tudi naslov. Macesen je simbol nesmrtnosti.

Tabela 7: Natančneje opredeljene lokacije v romanu *Beli macesen*

lokacije v pripovedi	frekvenca	% besedila, ki govori o (oz. se dogaja na) prostoru	oznaka
Konj	8	0,25 %	gora
Velika planina, Mala planina	22	24 %	planina
Kalce	7	4 %	pobočje
pod Mokrico	4	13 %	področje pod goro
Zeleniške špice	2	3 %	greben
Sod brez dna	1	2 %	vdolbina
Skupaj	44	46,25 %	

Poimenovanja Velike planine se v povesti razlikujejo. Na začetku je poimenovana le kot Planina, nato Velika in kasneje Velika planina. Razdeljena je še na stane na Veliki in na Mali planini. Je prostor preizkušnje, Liza in Martin tam še zadnjič preživljata skupne trenutke njune na propad obsojene ljubezni. V stanu na Veliki planini se Malo- in Velikoplaninci med seboj tudi pretepajo. Martin se na zahtevni greben Zeleniških špic in na Kalce odpravi tudi pozimi, zato je ta gorski prostor predstavljen kot prostor nevarnosti in preizkušnje njegovih zmožnosti.

Martin po končani pašniški sezoni na planini opravlja delo sekača. Skupaj z drugimi delavci seka pod Mokrico³⁰ v bližini Kalc. V tem času je sprejet tudi med lovce. Nekega jutra ga goščar privabi pod greben Zeleniških špic³¹ na nasprotno stran doline Kamniške Bistrice. Na vrhu grebena ga Martin ustrelji. V koči pod Mokrico, kjer med delom živi, se mu nehote pridruži Katarina. Ko ju Liza opazi skupaj, Martin dokončno izgubi njeno ljubezen in Liza se po očetovem ukazu poroči z drugim. Katarina njegovo ljubezen do gora deloma razume, zato jo Martin nekega dne vzame s seboj. Pod strmimi skalami jo odpelje do Kalc ter še dolgo časa naprej do Soda brez dna.³² Tu se jima odprejo razgledi na osrčje Kamniško-Savinjskih Alp. Opisani so takole: »V zarjo so segale bele glave velikanov in se zavile v škrlatne plašče. [...]

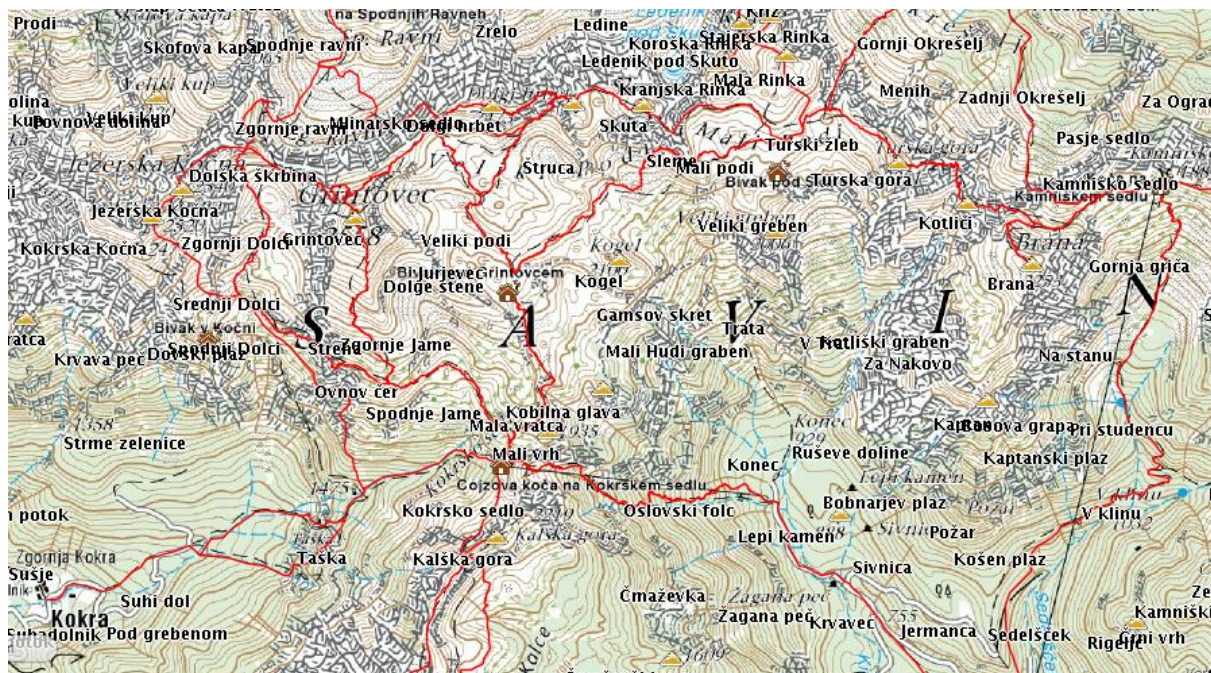
³⁰ Mokrica je 1853 m visoka gora, najvzhodnejša v pogorju Kravca. Dviga se nad dolino Kamniške Bistrice.

³¹ Zeleniške špice so težko prehodni in dolgi grebeni Planjave nad dolino Kamniške Bele.

³² Sod brez dna je odprta vdolbina v obliki soda pod Tursko goro. Skozenj je danes speljana markirana pot.

Oče Grintovec in mati Kočna sta pripeljala hčere na svatbo. [...] Najlepša med vsemi je Skuta.³³ Očetovemu srcu najbližja.«³⁴ (Kozak 1988: 288.) Konj si jo vsak dan ogleduje, a ne more do nje.³⁵ Ojstrica³⁶ je takoj za Skuto po Martinovem mnenju najlepša in najmlajša. Zadaj za Skuto pa ima Grintovec svojo nezakonsko hčer, Mrzlo goro,³⁷ ki z zavistjo gleda druge gore v okolici.

Slika 4: Zemljevid najpogostejših lokacij v romanu *Beli macesen* (od Kalc do Grintovcev)

(Vir: www.geopedia.si)

Opisovanje poti in okolice je zelo natančno. Oddaljenost Kalc od Velike planine se sklada z dolgim opisom poti. S Trato je poimenovana vas, kjer Martin noče živeti. Je vas, ki ne obstaja v realnosti, omenjeno pa je, da je blizu Tunjic in Stranj pri Kamniku, torej v dolini pod Kamniškimi vrhovi. Vse druge omenjene lokacije so realne.

³³ Skuta je z zahodne strani (razen Rinka), Turski gori in Sodu brez dna pod njo, kjer se Martin in Katarina nahajata, najbližja.

³⁴ Skuta je najbližja tudi Grintovcu, še bližje mu je le Kočna.

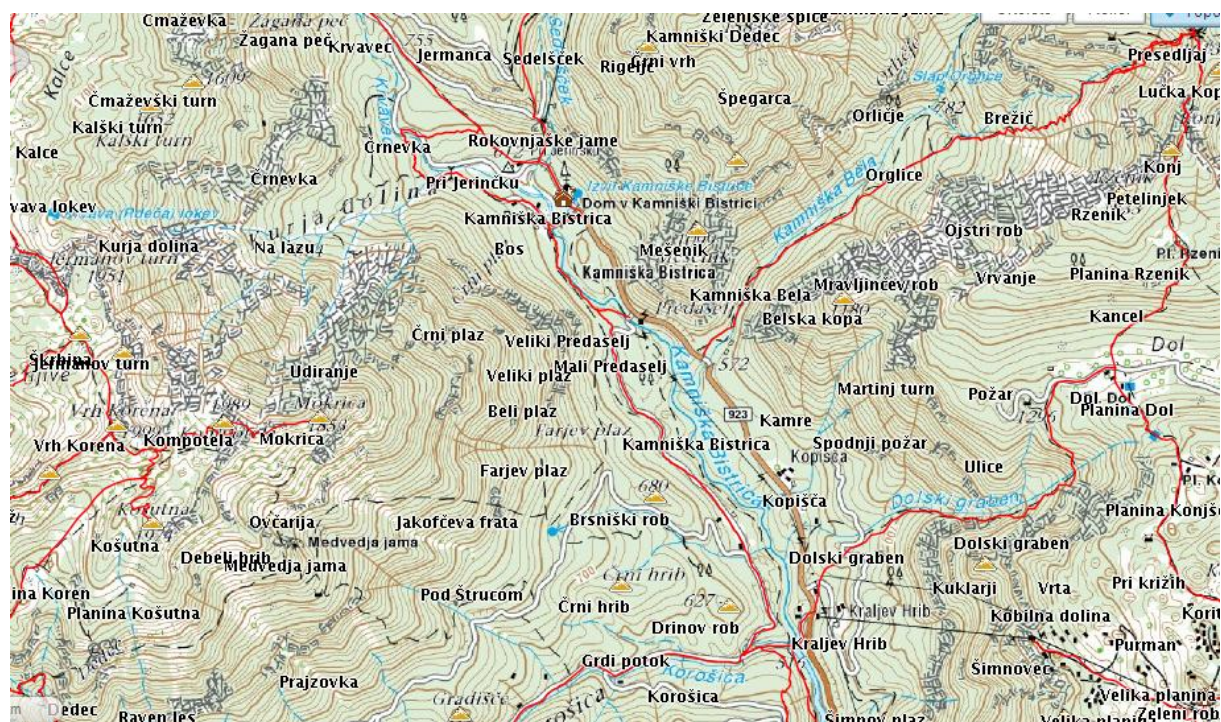
³⁵ Konj je preveč odmaknjen, saj je na nasprotni strani od Turske gore, nad dolino Kamniške Bele.

³⁶ Ojstrica (2350 m) privablja planince s svojo mogočno obliko. Nahaja se na nasprotni strani Kamniškega sedla.

³⁷ Mrzla gora se s svojimi 2203 m nahaja na savinjski strani Kamniško-Savinjskih Alp.

»V Kozaku so dobile Kamniške Alpe in njih ljudstvo svojega pesnika. Tako pri nas še nihče ni popisal romantične gorske krajine in življenja njenih prebivalcev« (Munda 1988: 467). Ob izidu je bil *Beli macesen* razumljen kot pesem »na lepoto onega koščka zemlje od Stranj pa do Mrzle gore, ki navda vselej človeka z drugimi mislimi, ko se vtaplja v njegove tajne kje pod Zeleniškimimi špicami.« (Munda 1988: 469.)

Slika 5: Zemljevid najpogostejših lokacij v romanu *Beli macesen* (od Kalca do Velike planine)

(Vir: www.geopedia.si)

3.6. Prostorska opredelitev s primerjavo obravnavanih povesti

Gorenjska je pokrajina, ki je značilna za žanr planinske povesti. Vanjo spadajo vsa tri slovenska gorovja: Julijske Alpe, Kamniško-Savinjske Alpe in Karavanke.

Tabela 8: Razvrstitev obravnavanih planinskih povesti po slovenskih gorovjih

Julijske Alpe	Kamniško–Savinjske Alpe	Karavanke
Trop brez zvoncev	Viženčar	Ovčar Marko
Moja hoja na Triglav	Beli macesen	
Kako je Trebušnik hodil na Triglav		
Cvetkova Cilka		

Janez Jalen se je rodil v Rodinah pod Stolom na Gorenjskem, in prav Gorenjska je v njem »dobila svojega najbolj zavzetega literarnega slikarja.« »Zasidran je bil v svoj domači, to je gorenjski svet, in ga je slikal z vzneseno ljubeznivostjo, iskal skrite lepote gorenjske pokrajine, še posebej planinskih predelov, pa najsi je šlo za bližnjo Begunjščico, Zelenico ali Stol, bodisi za bohinjski kot in svet okrog Triglava.« (Pibernik 2003: 452.)

Svoji planinski povesti *Trop brez zvoncev* in *Cvetkovo Cilko* je postavil v Julijske Alpe. *Trop brez zvoncev* v Bohinj in v tri planine nad njim: Ovčarijo, Vogar in Voje. *Cvetkova Cilka* je zastavljena širše. Osnovno dogajanje je postavljeno na Koprivnik v Bohinju, sega pa vse od planin Jelje, Goreljek, mimo Pokljuke do Velega polja ter nadalje do Kredarice. Sanje, ki jih ima Cvetkova Cilka, prikazujejo tudi Karavanke s Kepo, Golico, Stolom, Vrtačo, Begunjščico in Košuto ter Kamniško-Savinjske Alpe z Dobrčo in Storžičem. V ozadje »sta se odmaknila kakor ukazujoča in razmišljujoča poveljnika, topovrha Kočna in razglodani Grintovec.« (Jalen 2003: 299.)

Ovčar Marko je postavljen v svet pod Stolom, v Karavanke, torej v bližino Jalnovega rodnega kraja. Vendar Jalen tudi med opisovanjem tega prostora ne pozabi na Bohinj in na Julijske Alpe: »Izza Babjega zoba so se belile bohinjske gore, Črna prst, Podrta gora in Bogatin. Najlepši je bil Triglav« (Jalen 2003: 68). Omenjene so tudi Kamniško-Savinjske Alpe: izza

temno porasle Dobrče in Kriške gore je dvigal priostreni vrh Storžec;³⁸ za njim so se neba dotikale visoke Kamniške gore.« (144)

V Julijske Alpe sta umeščeni še dve planinski povesti: Mlakarjeva *Kako je Trebušnik hodil na Triglav* in Mencingerjeva *Moja hoja na Triglav*. Pri obeh je glavni prostor dogajanja izražen že v samem naslovu. Trebušnikovo izhodišče za vzpon na Triglav je dolina Krme, za povratek pa je izbran Bohinj. Mencinger si za izhodišče izbere Bohinj. Fran Govekar ima Mencingerja za »največjega občudovalca in spoštovalca čarobnodivotne Gorenjske, zelenega, raju sličnega Bohinja, bliščečih snežnikov« (Logar 1963: 335).

V Kamniško-Savinjske Alpe sodita povesti *Beli macesen* Juša Kozaka in krajša *Viženčar* Antona Kodra. Slednja je postavljena na Krvavec, *Beli macesen* pa v njegovo bližino pod Mokrico in na Veliko planino. V obeh pripovedih je omenjen najvišji vrh Kamniško-Savinjskih Alp, Grintovec.

3.6.1. Simbolika gorskega sveta

Prostor gorskega sveta ima lahko tudi simbolni pomen. Lahko je prostor »boja posameznika z naravo in prostor pobega iz mesta (Uroš Sadek, 2004). Hkrati je lahko prostor za sproščanje socialnih napetosti ter sovražni prostor.

Boj posameznika z naravo, oz. z gorskim svetom se kaže v povestih *Ovčar Marko*, *Trop brez zvoncev*, *Beli macesen*, *Viženčar* in v *Moji hoji na Triglav*. V povesti *Ovčar Marko* se glavni literarni junak bori z gorskim svetom, z nevarnostjo plezanja, ko za Ančko nabira očnice. Enak motiv se pojavi tudi pri povesti *Beli macesen*, ko Martin pleza po nevarni steni v bližini Kalc. V *Tropu brez zvoncev* se prejšnji poklicni lovec ponesreči, ko se sproži snežni plaz. Glavni junak Peter pa uspešno beži pred nevihto, ki ga ujame nad planino Ovčarija in tudi pozimi srečno prepleza nevarno steno Komarče. Nevarni greben Zeleniških špic uspešno prepleza tudi Martin v *Belem macesnu*. V *Viženčarju* se iz nevarnega prepada reši nadvojvoda, ko mu pomaga glavni junak Janče. Povest *Moja hoja na Triglav* pa pokaže na

³⁸ Tako je Jalen poimenoval Storžič. Na levi strani se nižje ob njem dviga Kriška gora, za njim pa stojijo najvišji vrhovi Kamniško-Savinjskih Alp.

negativne posledice nevihte v gorskem svetu, na boj posameznika z naravo, kjer se Melkijad naravi ukloni. Vendar v primerjavi z vsemi obravnavanimi povestmi junak naravo in nevarne stene v večini povesti premaga.

Prostor pobega iz mesta oz. iz doline je opisan v povestih *Trop brez zvoncev*, *Beli macesen* in v *Viženčarju*. V Jalnovi povesti Peter beži v gore in v njihov mir pred obrekljivimi ljudmi. Kot najbolj opazni element pa se prostor, kot simbol pobega iz mesta, pojavi v dveh ostalih povestih. V *Belem macesnu* Martinova nenavezanost na dom in beg pred mestom zaznamuje njegovo celotno življenje. Srečo in samoto najde samo med gorami. V *Viženčarju* pa je Krvavec prostor bega pred oblastjo.

V povezavi z zgornjim elementom je tudi prostor kot simbol za sproščanje socialnih napetosti. Vendar je prostor lahko tak simbol le delno, saj gre poleg tega lahko tudi za zadajanje socialnih napetosti. Tako je v *Belem macesnu*, ko se Martin v gorah sprošča od socialnih napetosti, hkrati pa na Veliki planini prihaja tudi do pretepov. V Jalnovi *Cvetkovi Cilki* dogajanje na planinah povzroča tudi socialne napetosti v družini. Minca izve, da ima Cilkin mož otroka, prav tako pa Cilka na planini izgubi nedolžnost. Sproščanje je prikazano, ko si Cilka zaželi sprostitev na planini Ovčarija. V večji meri je zadajanje socialnih napetosti prisotno tudi v *Ovčarju Marku*.

V povezavi z zadajanjem socialne napetosti je tudi simbolika gorskega sveta kot sovražnega prostora. To se kaže predvsem v *Viženčarju*, ko se Janče skriva pred oblastjo in zaradi svoje rešitve rani tudi očeta, ter v *Belem macesnu*, ko Martin zaradi sovraštva nad divjim lovom ustrelj Lizinega sina Jakoba, ker ta nepremišljeno strelja na živali.

Za konec lahko navedem še Kmeclovo razlago, zakaj je Triglav, poleg tega, da je najvišja gora Slovenije, tako zelo pomemben. Pomemben je namreč v obeh planinskih povestih *Moja hoja na Triglav* Janeza Mencingerja in v Mlakarjevi *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*. Pomembnejšo vlogo ima v prvi povesti. Pomemben je »iz neke neizrecne, pa vendar razprostranjene vere v Triglav, ki je bog slovenstva, bog tega, da smo Slovenci, naše znamenje in naš zaščitnik« (Kmecl: 1990; povz. po Uroš Sadek, 2004).

V obravnavanih povestih se kaže, da gore izgubljajo prejšnji nacionalni pomen. Danes se je simbolika pomaknila k pomenu eksistencialnosti.

4. ZAKLJUČEK

Prostor v obravnavanih planinskih povestih je večinoma realen. Izmed vseh povesti je prostor najmanj realen v Mencingerjevi *Moji hoji na Triglav*. Vse izbrane povesti so postavljene na Gorenjsko. Največ prav v Julijske Alpe, ki imajo zaradi Triglava pomembno simbolno vrednost. Tudi Mlakarjeva povest *Kako je Trebušnik hodil na Triglav* ne bi imela tako prepričljivega naslova, če bi pisec povest postavil v kakšno drugo, manj splošno znano okolje.

Poimenovanje prostora je kljub časovni oddaljenosti večinoma enako današnjemu. Zanimiva so poimenovanja, ki se povezujejo s humornostjo. To je opazno predvsem v Mencingerjevi *Moji hoji na Triglav*.

Pisci so si prostor dogajanja v svojih povestih največkrat izbirali glede na kraj, kjer so bivali oz. ki so ga dobro poznali. To se najbolj kaže pri Janezu Jalnu, o katerem so znana dejstva, da si je kraje posebno ogledal in si zapisoval celo imena stanov. Njegove planinske povesti imajo lahko zaradi teh podatkov le še večjo vrednost.

5. POVZETEK

Prostor je pomemben element v žanru planinske povesti. Znotraj njega ima velik pomen tudi razlika med realnim in nerealnim dogajalnim prostorom. Prostor je največkrat realen. Tako je pri Janezu Jalnu, ki si je dogajalni prostor za svoje povesti izbiral glede na bližino okolja, kjer je bival. Posebej natančno je opisal in poimenoval prostor v bližini Rodin, torej v bližini njegovega rojstnega kraja, v planinski povesti *Ovčar Marko*. Poimenovanje je največkrat tako natančno, da ni splošno znano. Tudi pri povesti *Viženčar* in pri *Belem macesnu* je dogajališče realno. Izjema pri slednjem je le Trata, ki pa je vas v dolini. Realen je tudi prostor v povesti *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*.

Moja hoja na Triglav, Mencingerjev potopis, je v večji meri nerealen ali pa obstoj prostora v realnosti ni znan. Najpogostejši prostor dogajanja je prav planina, kjer stoji Melkijadova koča. Najbolj zanimivo je, da glavne osebe ne pridejo na Triglav. Triglav je največkrat le opisan in ima posledično največjo frekvenco. Vseeno pa se prostor dogajanja prestavi tudi nanj. To se zgodi v pripovedovalčevih sanjah.

Skoraj vsi pisatelji so si dogajališča povesti izbirali glede na kraj njihovega takratnega bivanja oz. glede na kraj njihovega rojstva. Janez Jalen je povest *Ovčar Marko* postavil v bližino rodnih Rodin. *Trop brez zvoncev* in *Cvetkovo Cilko* pa v bližino kraja, kjer je kot duhovnik služboval. Anton Koder je *Viženčarja* postavil na Krvavec, torej v bližino kraja, kjer se je rodil. Prav tako tudi Janez Mencinger, Juš Kozak pa je pod Kamniškimi vrhovi preživel počitnice.

Poimenovanje prostora je drugačno od današnjega le v nekaterih povestih. V *Viženčarju* se Viženska planina danes imenuje Kriška planina. V povestih *Moja hoja na Triglav* in *Kako je Trebušnik hodil na Triglav* pa se poimenovanje prostora povezuje s humornostjo. Tako Mencingerjev Tosc postane Tolstec, Uskovnica Luskovnica, Kanin pa Sivec. V Mlakarjevi povesti se poimenovanje Zaspiske planine razlikuje od današnjega. Poimenovanja se razlikujejo tudi glede na izdaje.

Kako je Trebušnik hodil na Triglav, Moja hoja na Triglav in *Beli macesen* so povesti, v katerih je približno polovica celotnega dogajanja postavljena v hribe. V slednji je najbolj pogosto dogajališče sredogorje. V visokogorju pa se dogaja 10 % celotne povesti. Polovica povesti *Kako je Trebušnik hodil na Triglav* je postavljena v visokogorje, polovica pa v sredogorje. Povesti, ki obsegajo od 30 do 40 % dogajanja v planinskem svetu so: *Viženčar*, *Ovčar Marko* in *Trop brez zvoncev*. V vseh treh je prostor dogajanja sredogorje. Najmanjši odstotek dogajanja v hribih predstavlja povest *Cvetkova Cilka*. Tudi v tej povesti visokogorje ne predstavlja prostora dogajanja.

Janez Jalen je v vseh treh obravnavanih povestih dogajanje v planinskem okolju postavljajl v sredogorje. Visokogorje je opazno le v Kozakovem *Belem macesnu* in v Mlakarjevi povesti *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*.

6. VIRI IN LITERATURA

6.1. Viri

Anton KODER: [Viženčar](#). Wikivir.

Janez JALEN: *Cvetkova Cilka*. Ljubljana: Avtomatika, 1973.

Janez JALEN: *Izbrani spisi*, 1. Ur. France Pibernik. Celje: Mohorjeva družba, 2003. 7–244.

Janez JALEN: *Izbrani spisi*, 2. Ur. France Pibernik. Celje: Mohorjeva družba, 2004. 7–223.

Janez MENCINGER: *Zbrano delo*, 3. Ur. Janez Logar. Ljubljana: DZS (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev), 1963. 5–189.

Janko MLAKAR: *Gospod Trebušnik*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974. 5–33.

Janko MLAKAR: *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*. Žirovnica: Agens (Zbirka Pot kulturne dediščine), 1992. 9–36.

Juš KOZAK: *Zbrano delo*, 2. Ur. Jože Munda. Ljubljana: DZS (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev), 1988. 211–312.

6.2. Literatura

[Anton Koder](#). Wikipedija. (Dostop 9. februarja 2014.)

Bohinjsko jezero z okolico. Planinska zveza Slovenije, 2010.

France PIBERNIK: Cvetkova Cilka. *Izbrani spisi*, 1, 2003. 473–492.

France PIBERNIK: Ovčar Marko. *Izbrani spisi*, 1, 2003. 455–472.

France PIBERNIK: Trop brez zvoncev. *Izbrani spisi*, 2, 2004. 469–483.

Grintovci. Planinska zveza Slovenije, 2005.

[Janez Jalen](#). Wikipedija. (Dostop 23. decembra 2013.)

Janez LOGAR: Opombe. *Zbrano delo*, 3, 1963. 329–352.

[Janez Mencinger](#). Wikipedija. (Dostop 23. februarja 2014.)

[Janko Mlakar](#). Wikipedija. (Dostop 12. februarja 2014.)

Jože MUNDA: Opombe. *Zbrano delo*, 2, 1988. 465–483.

Jože ŠIFRER: Janko Mlakar in njegovo delo. *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*, 1992. 3–8.

Jože ŠIFRER: Opombe. *Kako je Trebušnik hodil na Triglav*. 1992. 37–39.

[Juš Kozak](#). Wikipedija. (Dostop 10. februarja 2014.)

Karavanke, osrednji del. Planinska zveza Slovenije, 2003.

- Miran HLADNIK: [Gorenjska v slovenski književnosti](#). Wikivir. (Dostop 20. decembra 2013.)
Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (2012). 45–54.
- Miran HLADNIK: [Planinska povest](#). *23. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. Alenka Šivic-Dular. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1987. 95–102.
- Miran HLADNIK: [Povest](#). Ljubljana: DZS (Literarni leksikon 36), 1991.
- [Planinska povest](#). Wikipedija. (Dostop 22. decembra 2013.)
- Stane MIHELIČ: Spremna beseda. *Gospod Trebušnik*, 1974. 275–277.
Triglav. Planinska zveza Slovenije, 2010.
- Uroš Sadek: [Simbolni pomen slovenskih gora](#). Gore-ljudje.net. (Dostop 16. februarja 2014.)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 2. aprila 2014

Klavdija Karničar
(lastnoročni podpis)

